

Nellie Bly

Maailman ympäri 72 päivässä

Maailman ympäri 72 päivässä

NELLIE BLY

Maailman ympäri 72 päivässä

Suomentanut Tuija Tuomaala

Punos

Englanninkielinen alkuteos

Around the World in Seventy-Two Days (1890)

Taiteen edistämiskeskus on tukenut tämän teoksen suomentamista.

© Punos-kustannus, 2021

Kustantaja: Punos-kustannus, Loviisa

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: ISBN 978-952-69621-0-8

www.punoskustannus.fi

SISÄLLYS

Esipuhe	7
1. Ehdotus maailmanympärimatkasta	17
2. Lähtö	26
3. Southamptonista Jules Vernen luo	38
4. Jules Vernen kotona	49
5. Brindisiin	59
6. Amerikkalainen perijätär	73
7. ”Kaksi kaunista tummaa silmää”	84
8. Adenista Colomboon	98
9. Viiden päivän viivästys	108
10. Merirosvojen vesillä	131
11. Monsuunia vastaan	149
12. Brittiläinen Hong Kong	159
13. Joulukuukantonissa	176
14. Mikadon maahan	193
15. 120 tuntia Japanissa	196
16. Tyynenmeren ylitys	212
17. Mantereen halki	219
18. Ennätys	228
Jälkisanat	234

ESIPUHE

Nellie Bly oli rohkea oman tiensä kulkija

Yhdysvaltalainen Elizabeth Jane Cochran (1864–1922), kirjoittajanimeltään Nellie Bly, oli aikansa tunnetuimpia toimittajia ja monella tavalla edelläkävijä. Hän oli tutkivan journalismin uranuurtaja, joka ei kaihtanut laittaa itseään likoon paljastaessaan yhteiskunnan epäkohtia. Hän oli myös yksi ensimmäisen maailmansodan harvoista naispuolisista sotakirjeenvaihtajista ja ensimmäinen naistoimittaja itärintamalla. Lisäksi hän oli kirjailija, teollisuusjohtaja ja keksijä – ja matkusti maailman ympäri nopeammin kuin kukaan ennen häntä. Elämällään ja valinnoillaan hän avasi tietä tuleville naispolville ja näytti mallia siitä, että nainen voi miesten tavoin edetä omilla ansioillaan ja tehdä asioita, joita haluaa ja joihin kykenee, hänen ei tarvitse tyytyä vain siihen, mitä häneltä sukupuolensa vuoksi odotetaan.

Toimittajana Nellien sydäntä lähellä olivat erityisesti naisten elämään liittyvät ongelmat ja vääryydet, kuten tehdastyötä tekevien naisten puutteelliset työolot ja surkea palkka, naisvankien huono kohtelu, naimattomien naisten asema ja ei-toivottujen vauvojen kohtalo. Hän keräsi aiheistaan ensi käden tietoa hankkiutumalla vankilaan, pestautumalla tehdastyöhön tai tekeytymällä köyhäksi äidiksi, joka halusi myydä vauvansa. Näin hän onnistui paljastamaan yhteiskunnallisia epäkohtia, korruptiota ja naisten ala-arvoista kohtelua tavalla, joka oli jotain aivan uutta. Hänen kirjoituksensa herättivät runsaasti huomiota ja johtivat

moniin yhteiskunnallisiin uudistuksiin. Samalla hän raivasi polkua muille naistoimittajille vakavasti otettavina reporttereina, jotka kykenevät kirjoittamaan muustakin kuin ”naisten aiheista” eli muodista, seuralämästä ja kodinhoidosta.

Toimittajanuran alku

Elizabeth Cochran syntyi pikkukaupungissa Pennsylvaniassa vuonna 1864. Perheessä oli viisitoista lasta, joista kymmenen oli isän edellisestä avioliitosta. Niinpä Elizabethillä oli liuta isoveljiä, jotka opettivat hänet pitämään puoliaan pienestä pitäen. Isä kuoli Elizabethin ollessa kuusivuotias, minkä jälkeen perheen toimeentulo oli niukkaa. Elizabethkin joutui myöhemmin keskeyttämään opintonsa ja menemään töihin auttaakseen perheen elatuksessa.

Elizabethin ura toimittajana alkoi vuonna 1885 hänen kirjoitettuaan kiukkuisen vastineen sanomalehtikolumniin, jossa naisen tehtäväksi määriteltiin synnyttäminen ja kodinhoito. Elizabeth oli vahvasti eri mieltä. Kirjoitus teki vaikutuksen päätoimittajaan, joka tarjosi hänelle töitä *Pittsburgh Dispatch* -lehden toimittajana. Samalla Elizabeth sai kirjoittajanimensä Nellie Bly, sillä ajan henki oli, että naistoimittajat kirjoittivat juttunsa nimerkillä tai salanimellä.

Nellie aloitti työnsä kirjoittamalla juttusarjan työläisnaisten oloista ja elämästä. Hänen vääryyksiä paljastavat juttunsa kuitenkin ärsyttivät tehtaanomistajia ja lehden mainostajia, joten pian hän sai siirron naisten sivuille ja tehtäväkseen kirjoittaa kevyemmistä aiheista. Suivaantuneena Nellie taivutteli lehden lähettämään hänet ulkomaankirjeenvaihtajaksi Meksikoon. Siellä hän kiersi maata ja kirjoitti reportaaseja tavallisten ihmisten arjesta, köyhyydestä ja poliittisesta korruptiosta. Hänen kriittiset ja

yksinvaltaista presidenttiä arvostelevat kirjoituksensa joutuivat ennen pitkää viranomaisten hampaisiin, ja puolen vuoden kulluttua hänen oli lähdettävä maasta. Myöhemmin hän julkaisi Meksikon-ajastaan kirjan *Six Months in Mexico* (1888).

Palattuaan Yhdysvaltoihin Nellie lähti etsimään töitä New Yorkista. Kesti kuukausia löytää sanomalehti, joka suostui palkkaamaan toimittajaksi naisen. *New York World* kuitenkin innostui Nelliin juttuideoista. Ensimmäiseksi toimeksiannokseen hän sai soluttautua potilaaksi newyorkilaiseen naisten mielisairaalaan ja ottaa selvää hoidon laadusta ja potilaiden kohtelusta. Se oli kaikkien aikojen ensimmäisiä tutkivan journalismin hankkeita median historiassa ja toi Nellielle kosolti mainetta. Hänen kaksiosainen reportaasinsa sairaalan kehuista oloista ja potilaiden kaltoinkohtelusta aiheutti sensaation ja sai aikaan uudistuksia mielenterveyspotilaiden hoidossa. Reportaasit julkaistiin myös kirjana *Kymmenen päivää mielisairaalassa* (*Ten Days in a Madhouse*, 1887; suom. 2018).

Maailmanympärimatka

Nykyisin Nellie tunnetaan mielisairaalaan soluttautumisen ohella ennen kaikkea Jules Vernen innoittamasta matkastaan maailman ympäri. Nelliin tavoitteena oli kiertää maapallo nopeammin kuin Vernen fiktiivinen sankari kirjassa *Maailman ympäri 80 päivässä*. Kun Nellie esitti ideansa lehdelleen, toimituksessa oltiin aluksi sitä mieltä, ettei matka onnistuisi naiselta. Nellie kuitenkin piti päänsä ja pääsi lopulta matkaan. Lukijat saivat seurata matkan-tekkoa tiiviisti, sillä *New York World* julkaisi Nelliin matkajuttuja sitä mukaa kuin hän niitä matkan varrelta lähetti. Lukijoiden mielenkiintoa pidettiin yllä myös lehden julistamalla kilpailulla,

jossa lukijat saivat veikata Nellien saapumisajan New Yorkiin. Lähimmäksi osunut voittaisi matkan Eurooppaan. Lisäjännitystä matkan seuraamiseen toi, että Nellien tietämättä matkaan oli samaan aikaan lähetetty toinenkin toimittaja – nainen hänkin – joka kiersi maapalloa toiseen suuntaan ja kilpaili Nellien kanssa nopeudessa. Kilpaa seurattiin lehdissä laajalti sekä Yhdysvalloissa että muualla maailmassa.

Nellien matkakokemukset julkaistiin kirjana *Maailman ympäri 72 päivässä* (*Around the World in Seventy-Two Days*, 1890; suom. 2021). Siitä tuli bestseller ja Nelliestä sen myötä yksi aikansa tunnetuimmista toimittajista. Kirja toi hänelle pysyvän aseman 1800-luvun naismatkailijoiden ja naismatkakirjailijoiden joukossa. 2000-luvulla hänen nimensä ja saavutuksensa ovat nousseet jälleen esiin, kun unohdetut edelläkävijä- ja sankarimatkailijanaiset ovat kokeneet uuden tulemisen.

Matkan jälkeen Nellie jätti *New York Worldin* petyttyään siihen, etteivät matkan menestys ja kasvava henkilökohtainen suosio tuoneet hänelle palkankorotusta. Nellien lähdön myötä lehden myynti romahti, mikä kertoo Nellien ja hänen juttujensa suosiosta. Kolmen vuoden kuluttua hän kuitenkin palasi takaisin ja teki taas isoja kansijuttuja ja näyttäviä haastatteluja – ja lehden myynti kasvoi kohisten.

Myöhemmät vaiheet

Vuonna 1895 Nellien toimittajanura jäi katkolle, kun hän meni naimisiin miljonääriliikemies Robert Seamanin kanssa ja siirtyi liikemaailmaan. Aviomiehen kuoltua yhdeksän vuotta myöhemmin Nellie alkoi johtaa miehensä metallialan yritystä ja oli ensimmäisiä naisia suuryrityksen johdossa. Yritys oli kuitenkin

rahavaikeuksissa, eikä Nellie liiemmin ymmärtänyt rahavirtojen päälle. Hän keskittyi mieluummin työntekijöidensä oloihin ja järjesti heille muun muassa terveydenhoitopalveluja, virkistystoimintaa ja kirjaston. Lopulta yritys meni nurin, mutta sitä ennen Nellie ehti tehdä useita keksintöjä ja hakea niille patentin. Hän kehitti esimerkiksi teräksisen tynnyrin, joka syrjäytti aiemmin käytetyt puutynnyrit ja on käytössä edelleen.

Ensimmäisen maailmansodan aattona Nellie matkusti Wieniin kerätäkseen varoja, joiden turvin voisi vielä jatkaa perimänsä liikeyrityksen toimintaa. Sodan sytyttyä hän jäi Eurooppaan sotakirjeenvaihtajaksi ja välitti amerikkalaisille tietoa sodan kulusta jo kolme vuotta ennen kuin Yhdysvallat liittyi sotaan. Sodan loppuaikoina hän teki hyväntekeväisyystyötä ja yritti kerätä rahaa Itävallan sotaorvoille ja -leskille.

Sodan loputtua Nellie palasi Amerikkaan ja jatkoi toimittajana, sillä aviomieheltä peritty yritys ja omaisuus olivat mennyttä. Aluksi hän kirjoitti lehtijuttuja entiseen tapaan, mutta keskittyi sitten pitämään neuvontapalstaa, jossa hän auttoi vähävaraisia ja muita avun tarpeessa olevia ratkaisemaan ongelmiaan. Neuvojen ohella hän antoi myös käytännön apua, esimerkiksi auttoi etsimään adoptiokoteja aviottomien äitien lapsille ja orvoille.

Nellie Bly kuoli keuhkokuumeeseen 57-vuotiaana vuonna 1922.

Maailma, jossa Nellie eli, työskenteli ja matkusti

1800-luvun loppupuolella elettiin toista teollista vallankumousta, kun 1700-luvulla Britanniasta alkanut teollistuminen otti uuden pyrähdyksen. Kehitystä nopeuttivat uudet keksinnöt, kuten rautatiet, sähkö- ja polttomoottori, lennätin, hehkulamppu ja

puhelin. Kasvu oli nopeaa erityisesti Yhdysvalloissa, missä teollistuminen lähti vauhdilla käyntiin sisällissodan (1861–1865) jälkeen. Maahan virtasi siirtolaisia pääasiassa Euroopasta, ja asukasluku kasvoi nopeasti. Rautatien avaaminen länsirannikolta itärannikolle vuonna 1869 edisti kulutushyödykkeiden massatuotannon alkamista, sillä raaka-aineet ja valmiit tuotteet kulki-
vat nyt junilla nopeasti paikasta toiseen. Vuosisadan lopulla Yhdysvallat nousi maailman johtavaksi talous- ja teollisuusmahdiksi. Samalla amerikkalaiset aatteelliset, uskonnolliset ja kulttuuriset vaikutteet alkoivat levitä maailmalle.

Turvataksien halpojen raaka-aineiden saannin suurvallat hankkivat uusia siirtomaita. Brittiläinen imperiumi oli laajimmillaan: vuoden 1900 tienoilla siihen kuului laajoja alueita Pohjois-Amerikassa, Afrikassa ja Aasiassa, kaikkiaan neljäsosa ihmiskuntaa. Myös Nelliin maailmanympärimatkan satamat Egyptin ja Kiinan välillä olivat osa brittiläistä imperiumia, vaikka oltiinkin ”eksoottisessa idässä”.

Turismi teki vasta tuloaan. Höyrylaivat ja rautatiet mullistivat kyllä vuosisadan loppuun mennessä matkailun, mutta mitään jokamiehen ja -naisen huvia matkustaminen ei vielä ollut. Se edellytti aikaa ja rahaa, eikä tavallisella työläisellä ollut kumpakaan. Yläluokan ja taiteilijoiden ohella matkaan lähtivät edelleen lähinnä tutkimusmatkailijat, lähetyssaarnaajat, kauppatieteilijät ja siirtomaavaltiojen virkamiehet – etupäässä siis miehet. Naiset saattoivat matkustaa mukana vaimoina, äiteinä, tyttärinä tai sukulaistateinä mutta eivät juurikaan yksin. Vähintäänkin he tarvitsivat jonkun esiliinaksi ja matkalleen hyvän syyn. Yksin matkustava nainen oli yhä poikkeus.

Naisasialiike poliittisena liikkeenä syntyi sekin 1800-luvun puolivälin Yhdysvalloissa. Liikkeen päämääränä oli vapauttaa naiset miesten holhouksesta ja saada heille samat kansalaisoikeu-

det kuin miehillä. Monia uudistuksia saatiinkin aikaan, mutta tasa-arvosta oltiin vielä kaukana. Nellie Blyn kaltaiset rohkeat ja itsenäiset aktiiviset naiset olivat harvassa.

Epätasa-arvo ei tietenkään rajoittunut vain sukupuolten välille. Yksilön oikeudet määräytyivät sukupuolen ohella syntyperän, rodun ja yhteiskunnallisen aseman perusteella. Eriarvoisuus oli räikeää sekä valtioiden sisällä että niiden välillä. Niinpä Nelliekin oli toisaalta alisteisessa asemassa sukupuolensa takia – vaikka hän ammattinsa ja tarmokkuutensa ansiosta saikin ”miehisiä” vapauksia – toisaalta hän oli valkoihoinen etuoikeutettu vauraan maan kansalainen, joka tarkasteli maailmaa asemastaan käsin.

Journalismin uudistaja

Nellie Bly jätti pysyvän jäljen journalismin historiaan. Kirjoittamalla painavista ja arkaluonteisistakin yhteiskunnallisista aiheista hän tunkeutui miehiselle maaperälle, asasi uusia uria ja mursi journalismin patriarkaalisia perinteitä. Hän ei kuitenkaan pyrkinyt mieheksi miesten joukkoon eikä yrittänyt häivyttää sukupuoltaan, päinvastoin. Hän toi itsensä ja sukupuolensa mukaan juttuihinsa ja oli tarkka ulkonäöstään, pukeutumisestaan ja naisellisuudestaan. Hän halusi pärjätä nimenomaan naisena ja osoittaa, etteivät naiset ole miestä huonompia sen enempää toimittajina kuin muillakaan elämänalueilla.

Nellie edusti ”uutta naista”, 1800-luvun loppupuolella syntynyttä nuoren, kauniin, itsenäisen uranaisen ihannetta. Uusi nainen ei tyytynyt viktoriaanisen naisen muottiin ja kotikeskeiseen vaimon ja äidin rooliin vaan halusi yhteiskunnallista liikkumatilaa. Hän vaati naisille samoja oikeuksia ja mahdollisuuksia kuin miehillä oli – naisellisuudesta tinkimättä.

Miestoimittajat eivät pitäneet siitä, että naiset alkoivat työntä heidän reviiirilleen. Lukijoita kuitenkin miellytti Nellien uudenlainen, persoonallinen tapa kirjoittaa ja omakohtainen paneutuminen aiheisiinsa, ja hänen juttunsa olivat hyvin suosittuja. Nuoret naistoimittajat seurasivat innolla esimerkkiä ja alkoivat etsiä uusia näkökulmia juttuihinsa hakeutumalla erilaisiin peite- ja soluttautumistehtäviin, yleensä tosin lehtien vaatimuksesta, sillä henkilökohtaisen osallistumisen kautta tuotetut jutut myivät hyvin ja kilpailu lukijoista oli kovaa. Nämä *stunt girleiksi* kutsutut naistoimittajat, Nellie Bly etunenässä, aloittivat uuden journalistisen suuntauksen, jossa yhdistyivät sensaationhakuinen, lukijolta kosiskeleva lähestymistapa ja nykyisenkaltainen vakavahenkinen, epäkohtia paljastava tutkiva journalismi.

Maailman ympäri 72 päivässä

Nellie Bly oli monessa suhteessa edistyksellinen, mutta hän oli silti aikansa kasvatti ja katsoi maailmaa amerikkalaisten silmälasien läpi. Se näkyy tämän kirjan sanastossa ja asenteissa, jotka eivät nykypäivän näkökulmasta ole kaikilta osin poliittisesti korrekteja. Tekstin sävyyn vaikuttaa sekin, että kyse on alun perin lehtikirjoituksiksi tarkoitetuista matkakertomuksista, joilla on haluttu paitsi välittää tietoa kaukaisista maista myös, ja ehkä ennen kaikkea, viihdyttää lukijoita. Lisäksi Nellie halusi selvästikin korostaa omaa reippauttaan ja pelottomuuttaan – kenties painottaakseen sitä, ettei sukupuoli tee naisesta avutonta vaan nainen voi matkustaa ja seikkailla maailmalla siinä missä mieskin. Asioita ja tapahtumia tarkastellaan kirjassa toisin sanoen tavalla, jolla nuori, uraansa luova amerikkalainen naistoimittaja halusi niistä aikalaislukijoilleen kertoa.

Maailman ympäri 72 päivässä on kaikesta huolimatta ainutlaatuinen kurkistus 1800-luvun lopun maailmaan. Nellien siivellä lukija pääsee tarkastelemaan 130 vuoden takaisia maisemia ja aikakauden elämänmenoa eri puolilla maailmaa sekä vierailemaan muun muassa kirjailija Jules Vernen kodissa, jossa Nellie matkallaan käväisee. Tarkka havainnointi ja humoristinen ote luovat elävää ajankuvaa ja tekevät kirjasta helppolukuisen myös nykylukijalle, joka saa ehkä uutta näkökulmaa matkailuun ja sen historiaan, globalisaatiokehitykseen ja naisen toimintamahdollisuuksiin ennen ja nyt.

Suomennoksessa on säilytetty alkuperäisen tekstin henki, eikä sanastoa ole pyritty silottelemaan, koska se kuvastaa aikaansa ja aikakauden maailmankuvaa. Sen sijaan mittayksiköt (mailit, jalat, tuumat jne.) on lukemisen helpottamiseksi muutettu SI-järjestelmän yksiköiksi. Joitain yksittäisiä sanoja ja nimiä on selitetty alaviitteissä.

Loviisassa tammikuussa 2021

Tuija Tuomaala

Vuonna 1888 New York World -lehden nuori toimittaja Nellie Bly sai ajatuksen: voisiko maailman kiertää nopeammin kuin Jules Vernen sankari kirjassa Maailman ympäri 80 päivässä? Ei onnistu naiselta, kuului tyly tuomio hänen esittäessään ideansa päätoimittajalle. Vuotta myöhemmin Nellie kuitenkin pääsi matkaan. Hänen matkakokemuksensa julkaistiin kirjana, josta tuli aikansa bestseller. Kirja on käännetty useille kielille, nyt ensimmäistä kertaa myös suomeksi.

Maailman ympäri 72 päivässä on ainutlaatuinen kurkistus 1800-luvun lopun maailmaan. Nellien tarkkanäköiset havainnot ja hänen omintakeinen, humoristinen tapansa kuvailla ihmisiä, paikkoja ja matkan sattumuksia luovat elävää ajan-kuvaa ja tarjoavat kiehtovan näkymän 130 vuoden takaiseen matkantekoon ja elämänmenoon eri puolilla maailmaa.

Yhdysvaltalainen Elizabeth Jane Cochran (1864-1922), joka tunnetaan kirjoittajanimellään Nellie Bly, oli tutkivan journalistin uranuurtaja ja aikansa tunnetuimpia toimittajia.

